

ПРАВО

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Дубчак Н. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

У статті розкрито основні принципи діяльності юридичних клінік як керівні норми і правила функціонування цих важливих навчально-виробничих та соціальних інституцій.

Ключові слова: юридична клініка, принцип, правова допомога.

Принцип є центральним поняттям, узагальненням і розповсюдженням певного положення на всі явища тієї галузі, з якої цей принцип абстрагований. У суб'єктивному розумінні принцип означає основне припущення, передумову, в об'єктивному розумінні – вихідний пункт, першооснову [1, 363].

Новий тлумачний словник української мови подає такі значення слова “принцип”: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; засада; основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і таке інше; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [2, 714].

Наведені нами визначення підтверджують широкоаспектність трактування поняття “принцип”. Однак, на наше переконання, термінологічні відмінності у визначенні поняття “принципу” (керівна ідея, правило поведінки, канон, наукове начало, основа системи тощо) не містять у собі суперечностей і, по суті, відображають єдину за своєю природою категорію, а таке багатоманіття смислів лише характеризує багатоаспектну роль принципів.

Французький теоретик архітектури, історик Ежен Віолле-ле-Дюк писав, що “коли ми володіємо принципом, будь-яка творча робота можлива, навіть легка, йде правильним ходом, методично, даючи в результаті якщо не шедевр, то хороші, достойні твори” [3, 181].

На думку Н. Г. Чернишевського, “у кого не усвідомлені принципи у всій логічній

повноті і послідовності, у того не тільки в голові сумбур, а і в справах дурниця” [4, 355].

Будь-яке правове явище чи процес потребують аналізу принципів, на яких воно будується, тому, як правило, дослідники не оминають проблему принципів своєю увагою. Однак, зважаючи на те, що юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина на рівні дисертаційної роботи ще не були предметом ретельного аналізу, принципи діяльності юридичних клінік не отримали належного вивчення та дослідження.

Метою цієї статті є всебічний аналіз основних принципів діяльності юридичних клінік як керівних норм і правил функціонування цих важливих навчально-виробничих та соціальних інституцій.

Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 року № 592 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 8 серпня 2006 р. за № 956/12830) закріплює такі принципи діяльності юридичних клінік в Україні: *поваги до права, справедливості, людської гідності; спрямованості на захист прав і свобод людини; гуманізму; законності та верховенства права; об'єктивності; безплатності надання правової допомоги; конфіденційності; компетентності та добросовісності* [5].

Дещо уточнено та розширено цей перелік Етичним кодексом юридичної клініки в Україні, прийнятим на з'їзді Асоціації юридичних клінік України 25 серпня 2005 року [6]. Стаття 2 цього кодексу закріплює такі принципи: *законності; гуманізму; незалежності; конфіденційності; пріоритету інтересів клієнта; повного інформування клієнта про правила роботи юридичної клініки; компетентності та професіоналізму; неприпустимості представництва клієнтів із суперечливими інтересами; безплатності; чесності та порядності.*

Розкриємо детальніше правову природу перерахованих вище принципів діяльності юридичної клініки.

Принцип законності розкривається через обов'язкове виконання законів і відповідних їм правових актів і характеризується певними ознаками, серед яких, передусім, виділяють: верховенство закону, єдність законності, реальність законності, недопустимість протиставлення законності і доцільності.

Верховенство закону, інакше кажучи, виключність закону, несе у собі ідею підпорядкування законові усіх юридичних актів (як нормативних, так і правозастосувальних). Конституція держави володіє вищою юридичною силою, тому усі закони повинні їй відповідати, а підзаконні нормативні акти мають відповідати законам.

Єдність законності передбачає наявність авторитетної легітимної державної влади і єдиної правової системи суспільства. Єдність законності – це загальнообов'язковість вимог чинного законодавства для всіх суб'єктів правовідносин, єдине розуміння юридичних критеріїв оцінки поведінки учасників відносин.

Реальність законності – це досягнення фактичного виконання правових принципів у всіх видах діяльності та невідворотність відповідальності за їх порушення за допомогою як загальносоціальних, так і спеціальних державно-правових, у тому

числі й примусових, засобів.

Недопустимість протиставлення законності і доцільності означає, що не можна відкидати закон з міркування життєвої доцільності (місцевої, індивідуальної тощо), оскільки міркування останньої мають враховуватися в межах закону. Закони володіють вищою суспільною доцільністю, що означає необхідність вибору найбільш оптимальних варіантів здійснення правотворчої та правореалізуючої діяльності чітко у рамках закону.

Розглянуті нами вище ознаки законності передбачають існування деяких вимог, через які вони втілюються у реальні правовідносини, а саме:

- існування у суспільстві розвиненої системи права, яка відображає дійсні потреби держави та усіх її членів;
- визнання у суспільстві і державі принципу верховенства закону та реалізація цього принципу на практиці;
- боротьба з порушенням юридичних норм; забезпечення точного та неухильного виконання приписів законів та підзаконних правових актів, виключення свавілля у діяльності державних органів і посадових осіб [7, 110-120].

Отже, виходячи з викладеного вище, принцип законності роботи юридичної клініки – це принцип, обов'язкова вимога, метод, режим і стан неухильного дотримання, виконання і застосування законів та інших нормативно-правових актів особами (консультантами та їх керівниками-наставниками), які надають правову допомогу через юридичну клініку.

Принцип гуманізму передбачає те, що діяльність учасників юридичних клінік повинна будуватися на засадах поваги, доброзичливості, розуміння до проблем клієнта та взаєморозуміння. Цей принцип неможливо розглядати відокремлено від ***принципів поваги до права, справедливості, людської гідності та спрямованості на захист прав і свобод людини.***

Права людини як певні нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості, виражають її свободу і є невід'ємними та необхідними способами й умовами її життя, її взаємовідносин із суспільством, державою, іншими індивідами [8, 1].

З будь-яким суб'єктивним правом тісно пов'язаний юридичний обов'язок – вид і міра державно-доцільної, розумної, корисної, об'єктивно обумовленої поведінки, покликаної вносити порядок в життя. Будь-яка правова норма має представницько-зобов'язуючий характер і вже тому передбачає як можливу, так і необхідну поведінку. Обов'язок – спосіб забезпечення прав, умова їх реальності та ефективності. Треба мати на увазі, що на практиці обов'язки “супроводжують” всі права, кореспондуючи їм у відповідних правовідносинах, тобто в процесі реалізації. Це не означає, що в тому чи іншому нормативному акті “в парі” з кожним конкретним правом обов'язково повинен фігурувати обов'язок – частіше всього його просто мають на увазі [9, 194-197].

Право на повагу до гідності і честі слід розглядати як особливе абсолютне суб'єктивне право, тому що його сутність полягає в праві кожного громадянина на недоторканість його честі і гідності і у можливості вимагати від усіх інших фізичних та юридичних осіб утримуватися від порушення цього права.

Гідність і честь – не передумова того, що може виникнути у майбутньому в результаті можливого правопорушення, а наявні блага людини, існуючі у

повсякденному житті і без будь-яких порушень.

Нам імпонує тлумачення честі та гідності, яке дає в своїй дисертаційній роботі І. В. Саприкіна. Так честь розглядається дослідницею як особисте немайнове благо, яке є, по суті, позитивною соціальною інформацією про особу, яка ґрунтується на уявленнях про добро і зло, усталених у суспільстві, і усвідомлюється самою особою. Честь, крім того, слід розглядати і як сукупність найвищих морально-етичних принципів особистості, і як благо, яке дає право на повагу, пошану і визнання людини у суспільстві. І. В. Саприкіна наполягає на тому, що терміну “честь” слід повернути і його первісне значення, яке походить від безкорисливого, шанобливого, поважного ставлення до людини, віддання їй належного, як унікальній, неповторній, оригінальній особистості. Під гідністю ж розуміється особисте немайнове благо, яке є інформацією про цінність кожної особи, визнану у суспільстві [10, 34-35].

Принцип незалежності полягає в тому, що виконуючи доручення клієнта консультанти та інші співробітники юридичної клініки повинні керуватися лише законом, вказівками керівника та кураторів юридичної клініки, а також власним уявленням про оптимальний варіант вирішення справи. Втручання сторонніх осіб, органів державної влади у роботу юридичної клініки не допускається.

Принцип конфіденційності передбачає, що інформація, отримана консультантом від клієнта, а також про клієнта (зокрема, щодо його особи) або інших осіб у процесі надання консультацій, правової допомоги може бути використана лише для виконання доручення у справі, а також у навчальних цілях. При цьому має бути збережена в таємниці інформація про інтимні, особисті сторони життя клієнта.

Принцип пріоритету інтересів клієнта передбачає, що у своїй діяльності учасники юридичної клініки повинні виходити з переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами, інтересами інших осіб.

Принцип повного інформування клієнта про правила роботи юридичної клініки включає обов’язок консультантів юридичної клініки при прийнятті доручення від клієнта повною мірою та у доступній для розуміння формі проінформувати клієнта про правила роботи юридичної клініки і клієнт, в разі потреби, має мати можливість ознайомитись з цими правилами самостійно.

Принцип компетентності та професіоналізму передбачає надання правової допомоги компетентно і добросовісно, зі знанням відповідних норм права, найбільш повним урахуванням всіх обставин, що стосуються виконання доручення клієнта, та можливих наслідків такого виконання. Консультанти юридичної клініки повинні постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві.

Ще одним принципом діяльності юридичних клінік є **принцип неприпустимості представництва клієнтів із суперечливими інтересами**, тобто не допускається ведення клінікою справ клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або з високим ступенем вірогідності можуть стати такими, а також справ у яких опонентом клієнта є вищий навчальний заклад чи факультет, при якому функціонує клініка, або громадська організація – засновник юридичної клініки.

Принцип безоплатності надання правової допомоги визначає сутність діяльності юридичних клінік як важливих не тільки навчально-виробничих, а й

соціальних інституцій і передбачає надання правової допомоги учасниками юридичної клініки без матеріальної вигоди, отримання від клієнтів грошових коштів.

Принцип чесності та порядності є пріоритетом роботи юридичних клінік і означає, що консультант та інші співробітники юридичної клініки повинні у своїй діяльності та приватному житті бути чесними і порядними, не вдаватися до оман, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб для досягнення своїх цілей. Не допускається використання обставин справи та (або) інформації, отриманої від клієнта в зв'язку із виконанням доручення, у власних інтересах чи інтересах інших осіб, крім клієнта.

Висновки. Дотримання зазначених вище принципів є невід'ємною складовою ефективності роботи юридичної клініки, формування її позитивного іміджу, самоусвідомлення та професійного становлення майбутніх юристів, повинно сприяти гідному, компетентному, ефективному виконанню ними своїх обов'язків, підвищенню престижу юридичної клініки та зростанню професіоналізму, ефективному соціально-правовому супроводу малозабезпечених категорій населення.

Використані джерела:

1. Краткая философская энциклопедия. – М. : Прогресс, 1994. – 575 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Видавництво “Аконіт”, 1998. – Т. I: А-Є. – 1998. – 910 с.
3. *Виолле-ле-Дюк.* Беседы об архитектуре. – М. : Изд-во Всесоюз. акад. архитектуры, 1937. – 472 с.
4. *Чернышевский Н. Г.* Полное собрание сочинений: в 16 т. – М., 1949. – Т. 9. – 1954. – 1012 с.
5. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [Електронний ресурс]: наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 року № 592. – Режим доступу: <http://www.legal.com.ua>.
6. Етичний кодекс юридичної клініки в Україні, прийнятий на з'їзді Асоціації юридичних клінік України 25 серпня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.prostir.ua/library/410.html>.
7. *Ануфриев В. А.* Социальный статус и активность личности. – М. : Наука, 1984. – 382 с.
8. Права человека / [Т. А. Васильева, В. А. Карташкин, Н. С. Колесова и др.]; под ред. Е. А. Лукашевой. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – 573 с.
9. *Матузов Н. И.* Теория государства и права : учебник / Матузов Н. И., Малько А. В. – М. : Юристъ, 2004. – 512 с.
10. *Саприкіна І. В.* Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики) : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Саприкіна Ірина Валентинівна. – К., 2006. – 288 с.

Дубчак Н. С. Основные принципы деятельности юридических клиник

В статье раскрыты главные принципы деятельности юридических клиник как руководящие нормы и правила функционирования этих важных учебно-производственных и социальных институций.

Ключевые слова: юридическая клиника, принцип, правовая помощь.

Dubchak N. Basic principles of activity of legal clinics

In the article are exposed main principles of activity of legal clinics as leading norms and rules of functioning of these important educational and social institutions.

Keywords: legal clinic, principle, legal aid.